

MUNDARIJA

I. INKLYUZIV TA’LIMDA XORIJIY TILLARNI O’QITISH METODLARINING NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY QO’LLANILISHI		
1	Istamova Gulnoza Utkurovna Inklyuziv ta’limda til o’qitishning individual yondoshuvlar va metodologiyalari	9
2	Mahmudova Umida, Alimxodjayeva Gôzal Inklyuziv ta’limda til o’qitish va madaniyatshunoslik integratsiyasi	12
3	Maratova Dilbar Shakasimovna Foreign language teaching methods and the inclusive approach	16
4	Saidakbarova Gulnora Botirovna Yangi O'zbekistonda eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni ijtimoiy hayotga moslashtirish texnologiyalarini rivojlantirish	20
5	Tuychibayeva Shakhnoza, Murakayeva Shakhnoza Theoretical foundations and practical application of foreign language teaching methods in Inclusive education	23
6	Razikova Nigora Abdusattorovna Xorijiy til ta’limida inklyuziv metodlar: imkoniyatlar va yondashuvlar	28
II. INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA ULARNING O’QITISH JARAYONIDAGI O’RNI		
7	Abdullayeva Mukhtasar, Sardor Surmanov Egamovich Assessment methods for critical reading skills in Higher Education	34
8	Babayeva Komila Rishatovna Maxsus ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarga xorijiy tillarni o'rgatishda texnologiyalar va innovatsion metodlar	39
9	Baxadirova Dildora Azodovna Innovatsion pedagogik texnologiyalar va ularining ta’lim jarayonidagi o’rni	43
10	Белых Лилия Формирование коммуникативной компетенции при преподавании русского языка в узбекской и интернациональной аудитории	47
11	Буранова Мадина Уктамовна Использование проектной деятельности для развития коммуникативной компетенции учащихся	50
12	Ergesheva Nazira Turalbaevna Cognitive aspects of acquiring subject-specific knowledge in non-linguistic universities	54
13	Fayzullayeva Kamola Sayfutdin qizi Pedagogik tajribani tashkil etish yo‘llari	57
14	Jalolova Iroda Mahmudjanovna A2-B2 daraja o'quvchilarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan topshiriqlar tizimi	59
15	Jonimqulov Toxir Ibragim o'g'li Zamon pedagogikasida innovatsion texnologiyalar ta'lim jarayonida muhim ahamiyati	63
16	Karimova Shahloxon Talabalarning til savodxonligini oshirishda samarali metodlar (boshlang'ich ta'lim yo'nalishi misolida)	67
17	Mirabdullayeva Zulfiyaxon Olimjonovna	73

	Arab tilidan o‘zbek tiliga o‘zlashgan ilmiy atamalarining leksik-sematik xususiyatlari	
55	Artikova Lobar Frazeologizmlarda milliy madaniyatning ifodasi (ingliz va o‘zbek tarjimalari misolida)	225
56	Asqarova Shaxnoza Kamolidinovna “Alpomish” dostoni inglizcha tarjimasida zoonimlarning ifodalanishi	228
57	Begmatova Nigina Expression of cultural realities in English and Uzbek in translation	231
58	Bekmuratova Shohsanam Muxtorbekqizi Maqollarda umuminsoniy qadriyatlar va milliy-madaniy xususiyatlarning tarjima muammosi	236
59	Djamalutdinova Barno Ramizitdinovna, Abdumannobova Muslima Sociopragmatic analysis of the transformation of simple sentences into different speech forms	240
60	Karimova Shahlo Abduqodir Domulla faoliyatida ma’rifatparvarlik va millat tarbiyasi masalasi	243
61	Komilova Dildora Poliglottlik va uning jadidlar ijodidagi talqini	248
62	Maksudova Dilshoda Kaxramonovna Madaniy realiyalar orqali ingliz tili leksikasini o‘rgatish: lingvomadaniy yondashuv	251
63	Madaminova Kunduz Alimbayevna Pragmatics in Translation: Balancing Literalism and Communicative Effect	255
64	Mahmudova Umida Maqtash funksional-semantik maydonining sotsiolingvistik xususiyatlari	260
65	Maksudova Dilshoda, Khudoyberdiyeva Shahzodakhon Speech genres and their pragmatic equivalence in the translation process	264
66	Odilova Nozima Nizomiddinovna Spellonimlarning madaniy va lingvistik ahamiyati	268
67	Xusamiddinova Malika Mexriddinovna Madaniy pragmatik birliklar va ularning adekvat tarjimasini muammolari	272
68	Sattorova Oqila Shabon qizi Muhammad Al-Hattobning "Tarjima va madaniyat arab matnlarida" asarida madaniy yondashuvlarning tarjimashunoslikdagi o‘rni	275
69	Shernazarova Hayotxon Ma'rufjonovna Euphemisms as a reflection of social roles: women's speech as an example (based on May Alcott's Little Women)	280
70	Shamuradova Sevar Ilyosovna Fors adabiyotida tasavvufiy motivlar va ularning o‘zbek adabiyoti bilan mushtarak jihatlari	283
71	Shahobova Sitora Baxromovna, Hallieva Gulnoz Iskandarovna Lev Tolstoyning Anna Karenina asaridagi bolalar shaxsiyati	286
72	Fayziyeva Adiba Xusnutdinovna Peculiarities of the concept of homeland in English and Uzbek proverbs	289
73	Fuzaylova Nargiza Abdusamatovna The Scientific and Theoretical Foundations of Researching Translations of Uzbek Novels	292

Аннотация: В данной статье рассматривается знание несколькими языками со стороны творческих личностей, их призывы к молодежи овладевать языками, борьба за чистоту языка, а также пропаганда речевого этикета. Анализируются их статьи, посвящённые данной теме, и поэтические строки, в которых отражён речевой этикет.

Ключевые слова: *язык, речевой этикет, поэт, полиглот, газель, статья, джадид.*

Annotation: This article discusses how writers and poets were multilingual, encouraged young people to learn multiple languages, fought for the purity of language, and promoted linguistic etiquette. Their articles on these topics, as well as poetic verses reflecting linguistic etiquette, were analyzed.

Keywords: *language, linguistic etiquette, poet, polyglot, ghazal, article, jadid.*

Asosiy qism: Aksariyat jadidlar poliglot bo‘lishgan, ya’ni ular bir necha tilni bilishgan. Ulardan biri Siddiqiy Ajziy bo‘lib, u o‘zbek tili bilan birga fors-tojik, arab, turk, ozarbayjon va rus tillarini mukammal darajada egallagan. U «Mir’oti ibrat» asarining «Xotima»sida shunday deydi:

Do‘rt ish bana bundan erdi maqsud,
Bundan o‘la xalq baxti mas’ud:
Ilmi a’lo olmoq va fununni,
Davlatni, lisonni, zakunni.

Shoir fikricha, to‘rt narsa: ilm-fan, davlat, til, qonunsiz hech bir millat istiqbolga erisha olmaydi. Ularni qo‘lga kiritmagan millat halokatga mahkumdur. Demak, til insonni va u mansub bo‘lgan millatni yuksaltiruvchi kuchlardan biridir.

Is’hoqxon Ibrat ham o‘z davrida to‘rt tilni bilgan. Bular: arab, fors, hind-urdu va ingliz tillari bo‘lgan. Ammo u Sharq xalqlari tillari bilan bir qatorda G‘arb xalqlari tillarini ham bilish zarur deb hisoblagan. Shu sababli Arabistonda bo‘lgan davrida fransuz tilini, Hindistonda ingliz tilini o‘rgangan. Buni tasdiqlab, zamondoshi Ibrohim Davron uning “turkcha, forsha, hindicha, ruscha lison bilib, yana ruscha, fransuzcha, armanicha va boshqa xatlar yozmoqqa mohir” bo‘lganini alohida ta’kidlaydi.

Is’hoqxon Ibrat bu muhim masalada o‘z xalqiga yordam berish maqsadida olti tilli: arabcha, forsha, hindcha, turkcha, sartcha (o‘zbekcha) va ruscha so‘zlarni o‘z ichiga olgan «Lug‘ati sittati alsina»ni ham tuzgani ma’lum.

Ibratning shoir sifatida yaratgan asarlarida til odobiga da’vat motivi alohida o‘ringa ega. Jumladan, u “Ado qilasiz” sarlavhali g‘azalida “suchuk til” iborasini qo‘llab, dilbari jononga qarata shunday murojaat qiladi:

Suchuk til bila tabassum qilib, so‘rab holim,
Avvalda va’da berib, oxiri jafo qilasiz.

Unda oshiq suygan dilbaridan boshqasiga qarasa, ko‘zining qarosi kuygayligini, agar gapirsa, tili tilim-tilim bo‘lishini ta’kidlaydi. Shu o‘rinda shoir tilim so‘zini omonim sifatda qo‘llagan. Birinchisida uni zabon/til ma’nosida, ikkinchisida esa bo‘lak-bo‘lak/tilim-tilim ma’nosida ishlatgan:

Ko‘zum qarosi kuygayki, boshqaga qarasam,

Agar gapursam, tilimni tilim-tilim qilasiz.

Mahmudxo‘ja Behbudi o‘zbek adabiy tili, uning sheva va lahjalari, til me‘yorlari, imlosi, so‘zlar etimologiyasi haqidagi dolzarb fikr-mulohazalari, ilg‘or qarashlari qatorida har bir zamonaviy kishining birdaniga ikki emas, to‘rt tilni bilishi lozimligini ta’kidlab “Ikki emas, to‘rt til lozim” sarlavhali maqolasini yozgan. Unda “Biz turkistoniylarg‘a turkiy, forsiy, arabiy va rusiy bilmoq lozimdur” degan alohida ta’kid mavjud. muallifning fikricha, bunga xalqimizning aksari “o‘zbekiy so‘ylashur”ligi, madrasa va udabo tili fors tili ekani, eski va yangi maktablarda forsiy nazm va nasr kitoblari ta’lim berilib kelgani, shar‘iy va diniy kitoblar bo‘yicha arabiy ta’lim berilishi, mudarrislarning taqriru tarjimalari forshaligi sababdir.

Shu o‘rinda Behbudi “Fors shoiru udabosi asarlari qiyomatg‘acha lazzati ketmayturgan xazinai ma’naviydurki, mundan foydalanmoq uchun ovropoyilar milyardlar sarf etarlar” deb bashorat qilgani bugungi kunda o‘z isbotini topmoqda.

Behbudi yozganidek, “farang va rus donishmandlarining asarlaridan foydalanmoq turkiy yo rusiy va farangiy bilmak ila mumkin bo‘lur, na uchunki bugun usmonli, Kafkaz va Qazon turklari zamona ulamosi asarini turkiyg‘a tarjima qilib, ko‘paytirgandurlar, ya’ni turkiy bilgan kishi zamonni bilur”. Uning fikricha, “arabiy til din uchun na daraja lozim bo‘lsa, rusiy ham tiriklik va dunyo uchun lozimdur”.

Mahmudxo‘ja Behbudiyni mana shular asosida turkistonlik ziyolilar orasidan yetishib chiqqan ilk tilshunos deb atashadi. Uning lingvosotsiologiya, dialektologiya, lingvokulturologiya, etnolingvistika bo‘yicha qarashlari hozirgacha o‘z ahamiyatini saqlab kelmoqda. Mahmudxo‘ja Behbudiyning tilshunoslikka doir “Ikki emas, to‘rt til lozim”, “Har millat o‘z tili ila faxr etar”, “Til masalasi”, “Sart” so‘zi majhuldir”, “Sart so‘zi ma’lum bo‘lmadi” singari maqolalari xuddi shu jihatdan ahamiyatlidir.

Behbudi fikricha, “begona tildan so‘z olmoqdan qutulgan til yo‘qdur. Anglischani arabchadan so‘ngra eng boy til derlar”.

Mahmudxo‘ja Behbudi til va dil birligi xususida alohida to‘xtalib, bu borada «...til birligining foydalari juda yaxshi ma’lum. Zero, til birligi do‘stlik, muhabbat, bir-biriga yordam va jipslashuvning asosi», degan amaliy xulosaga keladi. Yana u (umum)adabiy til masalasida tilni soddalashtirish, omma tushunadigan shaklga olib kelish fikrini qo‘llab-quvvatlasa-da, tilni soflashtirish, ya’ni arabcha, forsha so‘zlar o‘rniga muqobillarini qidirib topish va tilga tatbiq etish masalasini «ijrosi mumkin emas, quruq xayoli fosidgina» deb baholaydi. Sabab, asrlar davomida arab va fors tili ta’sirida qolgan turkiy tilni «yana bir necha ming sanada ularni ta’siridan chiqarmoq» ishiga berilsak, «ma’nan va moddatan va fannan mahkum millatlarni(ng) tili (qatorida) bo‘lgan tilimizg‘a yana taraqqiy etgan millatlarni(ng)» tilidan yangi so‘zlar kirib kelaveradi, deb uqtiradi. Ko‘pchilik ma’rifatparvarlar o‘zlashmalardan voz kechish va ularni turkiycha so‘zlar bilan almashtirish masalasini kun tartibiga qo‘ygan bir paytda Behbudi bu sohada shoshma-shosharlik bilan hukm chiqarish yaramasligi, bunday o‘ta muhim, qiyin bir ishning amalga oshishi uchun yuz yillab vaqt kerakligini uqtiradi. Agar asrlar davomida arab va fors so‘zlaridan foydalanib kelingan millat tili lug‘atidan ularning quvib chiqarilishi

yomon oqibatlariga olib kelishi ta’kidlanadi. Olim voz kechilgan so‘zlar o‘rnini boshqa bir hukmron til so‘zlari egallashi mumkinligidan ogohlantiradi. Mahmudxo‘ja Behbudiyning bu bashorati oradan yigirma yillar o‘tib o‘z isbotini topgani ayon, ya’ni tilimizdagi fors va arab o‘zlashmalar o‘rnini ruscha so‘zlar egallay boshlagani sir emas.

Xullas, o‘zbek ijodkorlarining aksariyati yo zullisonayn (ikki tilda), yo ko‘p tilli (poliglott, ya’ni ikkitadan ortiq tilda) ijod qilishganki, bu holat ularning asarlari o‘sha tillar sohiblari orasida ham keng tarqalishiga bevosita zamin yaratgan.

Adabiyotlar

1. Исҳоқхон Тўра Ибрат. Танланган асарлар. – Тошкент: «Маънавият», 2005. – 200 б.
2. Махмудхўжа Бехбудий. Икки эмас, тўрт тил лозим // «Ойна» журнали. – 1913 йил. – 1-сон. – Б.12-14.
3. Islomova, M. M. Ko‘p tillilik va til odobi jadid ijodkorlari qarashlarida // O‘zbek tili va adabiyoti, 2023. – №3. – B. 196–202.
4. Shodiyeva, N. Sh. Jadidlar tilshunoslik qarashlarining zamonaviy talqini // Til va adabiyot ta’limi, 2021. – №4. – B. 33–38.
5. To‘xtayeva, M. I. Jadidlarning ko‘p tillilikka munosabati va til tarbiyasi g‘oyalari // Ilm sarchashmalari, 2020. – №2. – B. 55–59.
6. Karimova, D. R. Mahmudxo‘ja Behbudiy asarlarida til va millat tushunchasi // Filologiya masalalari, 2023. – №1. – B. 77–82.
7. Qosimova, N. I. Is’hoqxon Ibratning tilshunoslik merosi // Zamonaviy tilshunoslik muammolari, 2019. – №3. – B. 101–107.
8. Rashidova, G. T. Jadidlar til siyosati va lingvokulturologik yondashuvlar // Til va madaniyat, 2022. – №2. – B. 43–48.
9. Abduqodirova, D. H. Til odobi: jadidlar qarashlari va bugungi ehtiyojlar // O‘zbek tili va adabiyoti, 2024. – №1. – B. 88–93.
10. Usmonova, S. K. Tarixiy shaxslar tilshunoslikda: Behbudiy va Ibrat tajribalari // Filologik tadqiqotlar, 2021. – №2. – B. 112–118.

MADANIY REALIYALAR ORQALI INGLIZ TILI LEKSIKASINI

O‘RGATISH: LINGVOMADANIY YONDASHUV

Maksudova Dilshoda Kaxramonovna

Katta o‘qituvchi, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada madaniy realiyalar orqali ingliz tili leksikasini o‘rgatishning ahamiyati va samaradorligi tahlil qilinadi. O‘qituvchining madaniy kontekstni taqdim etishi, til o‘rgatishda nafaqat tilning grammatik va sintaktik tomonlarini, balki madaniy me’yorlarini ham hisobga olish zarurligi ko‘rsatilgan. Leksik unitlarning, ya’ni so‘zlarning va iboralar tizimining o‘ziga xosligini yoritishda lingvistik va madaniy elementlarning uyg‘unligi muhim ahamiyatga ega. Maqolada lingvomadaniy yondashuvni qo‘llash orqali ingliz tilini o‘rgatishda o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini yanada samarali rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: *madaniy realiyalar, ingliz tili, leksika, lingvistik va madaniy elementlar, lingvomadaniy yondashuv, til o‘rganish, o‘quv jarayoni, madaniy kontekst.*